

સુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેક્સ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટિએ
તૈયાર કરેલી.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજૂતી; પાઠના
સાર; પાઠવાર અવરો શબ્દો; તથા જોડાક્ષર;
અભેદસૂત્રી હિલ; વગેરે)

Publisher—D. N. Shah.

Gandhi chowk—SURAT.

મોલ એન્ટર—ધર્મચંદ્રલાલ મગનલાલ મોતીરામ.

શાદપોર, કુમારવાડા—સુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૯૬૭ના રૂપમાં આઠ મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

છાપવાનું ડેકાણું—શ્રી 'શકર' પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, ચૌદાચીજી—સુરત.

[૧૯૩૧]

કિંમત અઢી આણા.

[૧૯૮૭]

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

(ગજરાતી કાર્યાગમિત વિભાગ)

અનુક્રમાંક. ૧૬૧૦૨

તારીખ.

પુસ્તકનું નામ પુસ્તકાલય પાસેના આદેશ

વિષયક ક્રમ: ૧૪૩ | ૨૦૦૨

૧૬૧૦૨ રાત વિદ્યાપાઠ ૧
સુમદાવિજય ૧૯૩૬
ગુજરાતી સ્ત્રીરાધર સંપદ

એસર્સ સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. પ્રિન્ટર્સ. પહેલી ચોપડીના અર્થ

પાઠ ૧.	લીપિયુપે=છાણુમટોડીની	આગળ
દિવાળી=વરસનો છેલ્લો	ગાર ચોપડે	હુગડાં=કપડાં
દિવસ; આસો વદ	ધોળેછે=ચોપડે છે; ખાંટેછે	ધરેણાં=દાગીના; બજુસો
અમાસ	સંજેરી=ધારી	દારખાનું=આતશખાજ
અક્ષર=હરફ; દરકત	ધુધરા=ધુધરાના આકાર	ફાટે છે=સળખાવે છે
અસાળ=બજુવાનું ઠેકાણું	નો ધકતો બનાવેલો	સૌખ્ય
રગ=છુટ્ટી	ગળ્યે પાચ	ગીત=સગથી ગાવું તે
છોડી=છોકરી	સાથીઆ=ચુનાની કાક	ધર ધર=ધેરધેર
પાછી વળી=ફરી	વગેરેનાં કાઢેલાં ચિત્રે	ફટાકડા=ફટાકડા
ભેગી=સાથે; એકઠી	અંગણુમાં=ખારણાની	હરખાય=ખુશી થાય

સમજુતી—દિવાળીના હજાડામાં ઘેરઘેર દીવા સળગે છે અને ફટાકડા ફડાફડ ફૂટે છે, તેથી છોકરાં ઘણાં ખુશ થાય છે.

પાઠ ૨.	ખંધ રહે છે=રગ પડે છે	જુભેરાત=ગુરવારની રાત
વાર=દિવસ	રવિ=સુરજ; સૂર્ય	પાછો=ફરી; ખીજવાર
વિષે=આખત	દેવળ=દેહેરૂં	અઠવાડીઈ=સાત દિવસ
કચેરી=કોરટ	કુડે=પછી	

સમજુતી—પહેલો રવિવાર, બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર, ચોથો બુધવાર, પાંચમો ગુરવાર પછી છઠ્ઠો શુક્રવાર આવે છે. (૧) સાતમો વાર શની છે, તે છેલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત હજાડાનું એક અઠવાડીઈ થાય છે. (૨)

પાઠ ૩.	ગામ=ગ્યાં થોડાં ફળીઆં	તમામ=બધા; સધળા
ફરતી=ચારે બાજુએ;	અને ધર હોય તે	દો=આપો
આસપાસ	નકશો=ગામ કે દેશનો	માન=આખર
વાડા=કાંટાનો કે તારનો	ચિત્રો=નમુનો	ગુરુ=મહેતાજી
બનાવેલો આંતરો	ચિત્રો=છબીઓ	જ્ઞાન=સમજણ; અક્ષર
ફરવાળે=મોટું બારણું	ટાંગેલાં=લટકાવેલાં	તજવું=છોડી દેવું; કાઢી
મોઢે=અંદર	ધોડી=પાટીઉં મુકવાની	નાખવું
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા	ખેડક	અંગ=શરીર
છોડ	કસરત=મહેનત કરી	હુળીમળીને=સંપીને
વેણ=વેલો; બોંયપર	શરીરને મજબુત	સંગ=શોખત
પથરાતો છોડ	બનાવવું તે	થોડી=લગાડી
ચોક્કું=ચારે બાજુથી	માટી=મટોડી	ચિત્ત=મન
જાડી લીધેલું	મજાની=સારી	શિક્ષા=શિખામણ; બોધ
વાવટા=નિશાન; ધ્વજ	અહીં=આ દેકણે	રૂડી=સારી
મોગરી=ધંટ વગાડવાની	રોજ=હંમેશ્વ; નિત્ય	રીત=ચાલ
લાકડાની હથોડી	પાઠ ૪.	પેર=રીત
મહેતાજી=માસ્તર; ગુરુજી	ધૈર્ય=પરમેશ્વર	નીસરી=નીકળી
ખેડક=ખેલવાની જગા	નિત્ય=રોજ; હંમેશાં	પાંસડું=સીધું; રખડ્યા
કલાકની સીસી=કલાક	પરોઢીએ=સુરજ ઉગતાં	વગર
જાણવાનું સાધન	પહેલાં; મળસ્કામાં	

સમજીતી—હંમેશાં સુરજ ઊગતાં પહેલાં ઊઠવું અને પરમેશ્વરનું નામ દેવું; પછી દાતાજીપાણી કરી, નહાઈને બધા પાઠ તૈયાર કરવા. (૧) મા આપ કહે તેમ કરો, અને વડીલને માન આપો; મહેતાજીને બાપ જેવા ગણો, તેથી સારી

સમજણ મળશે. (૨) કઢી જીડું બોલવું નહિ, અને શરીર-માંથી મુસ્તાઈ કઢી નાંખવી. (મતલબ કે કામ હોંસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ) બધા સાથે સંપીને ચાલવું; અને સારી સોબત રાખવી. (૩) રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને ભણવું; મહેતાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલ રાખવી. (૧) ભણતી વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ એ તમે સારી પેઠે સમજો. નિશાળેથી છુટ્યા પછી સીધા ઘેર જવું મતલબ કે રસ્તામાં રખડવું નહિ.

પાઠ ૫.	વાનું ત્રણ ગજનું લુગડું	ધોવડાવવાં=સાફ કરાવવા
ઘોંતલી=પોતડી; ઘોંતડી	પાઠ ૬.	ડાધા=ટપકાં
અંગરખી=ડગલી	ચોકખાઈ=સફાઈ;	વાડો=ધરની પાછળની
જોડીઓ=નાના પુટ;	સુધડતાઈ	ખુલ્લી જગા
ખામડી	ચોકખા=સાફ	ગંદવાડ=ગોજવાડ
દરજી=લુગડાં શીવનાર	મેલા=ગંદા; મેલવાળા	નાથ=ધણી
મુરવાલ=સાંકડા પાયચા-	ખરાખર=સારી રીતે	કવિતા=માયન
નો લેથો	ડીલ=સરીર	માંદા=આગરી
ફળીઈ=મહોલ્લો	ગંદી=ખરાખ; ગોજ	મુખડું=મેં
કોટ=ડગલો	અડાય=અડકાય	દીલ=મન
ધાધરી=નાનો ચણીઓ	ફોલ્લો=ગુમડું; ચાંદું	જગનાથ=જગતના ધણી;
ઓઢણી=છોકરીઓને	ખસ=ઝીણી ફોલ્લી;	પરમેશ્વર
ડીલે તથા માથે ઓઢ-	ખુજળી	

સમજીતી-મારો ઓઢલો સાફ છે, અને મારા ધરનો ચોક પણ સાફ છે, મારા લુગડાં ચોકખાં જોઈને બધા લોક મને ચોકખો કહે છે. (૧) માફે માં ચોકખું છે, મારા હાથ ચોકખા છે; મારાં

ચોકખા (પાપ વગરના) મનમાં પરમેશ્વર વિરાજે છે. (૨)

પાઠ ૭.

વરસગાંઠ=સાલગીરી;

જન્મ દિવસ

ભાવ્યાં=પસંદ પડ્યા;

સ્વાદ ભાગ્યા

ઝટ=જલદી

ભાણે=બેનનો છોકરો;

ભાણેજ

કઠી=છાશમાં ચણાનો

લોટ; આદુ.મરચાં હળ-

દર નાખી ઉકાળેલી તે

હાથ પણ અડાડયો નહિ

=જરાપણ ખાધું નહિ

બીડાં=પાનમાં ચુનો,

કાથો, સોપારી વગેરે

મૂકી બનાવેલી પટ્ટી

પાઠ ૮.

કાકો=આપનો ભાઈ

કાકી=કાકાની વહુ

ભત્રીજે=ભાઈનો છોકરો

મામે=માનો ભાઈ;

આપનો સાજો

મામી=મામાની વહુ

ભાણેજ=બેનનો છોકરો;

ભાણે

ફાઇ=આપની બેન

ફુઓ=ફાઇનો વર

માસી=માની બેન

માસો=માસીનો વર

પીતરાઇ=કાકાનાં છોકરાં

માજાઇ=મામાનાં છોકરાં

મસિઆઇ=માસીનાં

છોકરાં

ફાઇઆત=ફાઇનાં છોકરાં

બનેવી=બેનનો વર

સાજો=વહુનો ભાઇ

સાળી=વહુની બેન

ઐરમાન=આપ એક ને

મા જુદી જુદી હોય

તે; સાવકાં

સાવકાં=ઐરમાઈ

મા એક અને આપ

જુદા જુદા હોય તે

દૂધ ભાઈ કહેવાય

જમાઇ=છોકરીનો વર

વહુનાં માખાપ=છોકરાનાં

સાસુ સસરા

વરનાં માખાપ=છોકરીનાં

સાસુ સસરા

છોકરો કે છોકરીના

સસરા એક બીજાને

વેવાઈ કહે છે. છોકરો

કે છોકરીની સાસુએક

બીજાને વેવણ કહે છે.

પાઠ ૯.

સર્વે=અર્ધાં

દખી=જોઇ

હરખાઈ=ખુશ થાઉં

ચાંપે=દખાવે

સાથ=સાથે

ખેડી=અચ્ચી; ચુંબન

ખાય ભીડે=એ હાથ

પહોળા કરી છાતી

સાથ દખાવે

પંપાળીને=હાથ ફેરવીને

મુખ=મોહું

દુખડાં=દુઃખો

મીઠા=સારાં

કલોલ=મળ; આનંદના

જાપદો	ઉંધાડવા=જીંધ લાવવા	નવ=નહિ
ખાવું=ખાવાનું	હાલો=જીંધ આણવાનું	સૌથી=અધાં કરતાં
મારી જાત=મારું શરીર	ગીત	હેત=વહાલ; પ્યાર
લગાર=જરા	પેટ ભરીને=ધરાધને	અપાર=ધણુંજ
તે વાર=તે વખતે	માડી=મા	આભાર=પાડ; ઉપકાર

સમજીતી—માને જોધને બહુ ખુશ થાઈ હું. અને દોડતો દોડતો તેની સામે જઈ હું; મા મને લધને છાતી સાથે ઢખાવે છે. બચ્ચી કરીને બે હાથ પહોળા કરીને ઢખાવે છે. (૧) ખોળામાં લધને મને ધવરાવે છે, અને શરીરપર હાથ ફેરવીને ખૂશ થાય છે. મારું મોઢું જોધને (મને જોધને) હરખાય છે, અને પોતાનાં અધાં દુઃખો બૂલી જાય છે. પંખી આનંદથી બોલતાં હોય તેના જેવા મારા બોલ મીઠા લાગે છે, મા મને સાઈં સાઈં ખાવાનું આપે છે, અને મારા શરીરની બહુ સંભાળ રાખે છે. (૩) મને જરા રડતો જાણીને તે વખતે ગભરાતી દોડી આવે છે, જો હું હમું અને રમું તો તું બહુ ખૂશ થાય છે. અને ઉંધાડવાને મારે તું હાલરડાં ગાય છે. (૪) જો હું માંદો પડું તો તું આસડ પાય છે અને તું (માડી) પણ પેટ ભરીને ખાતી નથી; અધાં કરતાં તારું હેત ધણુંજ છે, મારે હું તારો ધણો પાડ માનું છું. (૫)

પાઠ ૧૦.	વખાણુ=સાઈં બોલવું તે	આશીપાલવ=એક જાત-
મોટા=મોટી ઉંમરના;	માન=આવકાર	નું ઝાડ (એનાં પા-
વડીલ	પાઠ ૧૨.	દડાંનાં તોરણ અને છે)
પ્રમાણુ=રીતે	ઉજળી=મીઠાણી	વિના=વગર
પૂકે=પાછળ	બખે=બે બે	પૌંઆ=ડાંગરને પલાળી
આવાજી=આપાજી	કયાં=કયે ઠેકાણે	શેકા ખાંડીને બનાવે

છે તે	પાઠ ૧૨.	કાંચળી=બૈતાંનું કપડું
ધાણી=જીવાર, મકાઈ,	પહાડી=પાછળ	ઇનામ=સરપાવ
વગેરેના દાણાને શેકી	સરત=હાર જીત	પરીક્ષા=તપાસણી
બનાવે છે તે	થાભો=સખુર કરો	છાની=મુંગી; ચૂપ
વધારેલાં=વધાર દીધેલાં	જીત્યો=ફાળ્યો	હો=વાર
ખારેકા=ખારેક જેવા	સદ=વહાણ ચલાવવા	નજર કરી=જોઈ
ફળ=લોટને શેકી તેમાં	માટે પવન બરાવવા	હાલી=શાણી; સમજી
ધી ખાંડ વગેરે નાખી	સાર બાંધેલું લુગડું	પાઠ ૧૪.
બનાવેલું તે	ચાલ=રીત	દેડકાં=પાણીમાં રહેનાર
દાદી મા=બાપની કે	સુંદર=સારી	ગોપમાં પ્રાણી
માની મા	હોડી=સદવાળો મોટો	પાળ=કોણ; કડો
રાંદેરી=રાંદેરમાં થતા	મછવો	ફેંકાફેંકી=નાખાનાખી
રીતરંજી=જાડું સુતરાડ	રમત=ગમત; ખેલ	ધડાધડ=ધમોધમ
બિછાનું	તાપ=તડકો; ગરમી	માર્ગ જઈએ છીએ=
પાચરાણું=બિછાનું	પણે=પેલે ઠેકાણે	મરી જઈએ છીએ
હાર=ઝોળ	એકઠા-બેગા	ખરી=સાચી
શાપ=દુધી, વેગણ, પાપડી	તરફ=બાજી	પ્રાણી=જીવ
વગેરે	તળાવ=જેની ચારે	ઇમન=દુઃખ; નુકસાન
ચટણી=આદુ, મરચાં	બાજીએ જમીન અને	સંભાળી=સાચવી
કોથમીર, મીઠું વગેરે	વચમાં પાણી હોય તે	નુકસાન=મગાડ
હુંદીને બનાવેલી તે	સહેલ=મજા, મેજા, જમત	કદી=કોઈ વખત
ખૂબ=ધણાં	પાઠ ૧૩.	ખેલતાં=રમતાં
મજા=રમવા; ગમન	ખાંડ=ઘેરીની કાંચળીના	હાણુ=નુકસાન
	કપડાંનો કસળી કડકો	ભારી=ધણું

સમજીતી—રમતગમત કરતાં કોઈ વખત પણ કોઈને નુકસાન કરવું નહિ. નઠારી રીતે રમતાં ઘણું નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૫.

ઢયા=મહેરબાની

ખીજ્યા=વઢ્યા

તળે=નીચે

છુંદાય=ચગદાય; કચડાય

ફાંફાં=ખોટી મહેનત

ઢોર=ગાય, બેંસ, બળદ

વગેરે ઘાસ ખાનારા પશુ

કામના=ખપના

સંભાળ=બરદાસ

વખતસર=બરાબર વખતે

સાફ=ચોક્ખી

નીરવાનું=ખાવાનું

સોળ=ઝપાટાની નિશાની;

લાકડીના મારથી જે

લીસોટા પડે છે તે

યાદ=ફામ

ખૂલી=રીસરી

ગળ=શક્તિ

ઉપરાંત=વધારે

પાઠ ૧૬.

એનધેન=રમતનું નામ છે

છુટો=ખંધન વગરનો

દાવ=સારો

પહેલાં=અગાઉ

જણુ=છોકરો

ખંધ કર=માંચ

ખાકીના=ખીજ

વાંસો=પીઠ; બરડો

વારાફરતી=એક પછી

એક

દીવાધેન=આંખ ખંધ

કરવી તે

સમજ્યા=જણ્યું

સેળભેળ=એકઠા

હોશિયાર=ચાલાક

પારખી=ઓળખી

સંતાવા=છુપાવા

અડશે=અડકશે

ખચીજશે=વારો આવશે

નહિ

લાંખો વખત=ધણીવાર

ઓળખ=પારખ

શાખાશ=ધન્ય

ખસ=પણું

સાર=આ રમતથી લા-

ગવાની ઇત્રિય, ધારણ

શક્તિ વગેરે શક્તિ

કેળવાય છે.

પાઠ ૧૭.

સાય=સાયું

ગમ્યો=પસંદ પડ્યો

દેસાઇ=જગીરદાર

ગાળ=ખરાબ શબ્દ

જીલું==ખોટું

હિતુ=માયા; ખ્યાર

વખાણ્યો=પસંદ કર્યો

દેખે=જુએ

કાપે=કાપ મુકે

કાપ=ચીથો

ગભરાયો=અકળાયો

સાચાખેલું=ખરૂંખોલનાર

પાઠ ૧૮

વાધ=ફાડી ખાનાર ચટા-

પટાવાળું પ્રાણી

મશ્કરી=ગળક

૯] સુરત શહેર તથા સુરત જિલ્લાનો જૂનો જિલ્લો ૦-૩-૦

પરત્યામ=દીલગીર થાય	શરમાઇ=લજવાઇ	વા'રે પ્રાયા=મદદે દોડી
અચ્યાં=રહ્યાં	ખોટું=ખરાબ; માટું	આત્યા
સીમ=ખેતર	સાચી=ખરી	સપડાય=ફસાય
અમથી=ખોટી; જુદી	રોવા=રડવા	જુઠાણું=ખોટાં; જુઠું
ધાળે=દોડી આવજો	છેતર્યા=ફગ્યા	આખરે=છેવટે
આસપાસ=આજુબાજુ	વા'રે=મદદે	જન=માણસ

સમજુતી—જે માણસ બીજા માણસની મજાક કરે છે તે માણસ પહેલાં કે પછી ફસાય છે; ખોટાં જલદી જણાઇ આવે છે, અને આખરે તે જુદો માણસ દીલગીર થાય છે.

પાઠ ૧૯.	ગાવા તે	ભજન=ગુણ ગાવા તે
જુક્તિ=કળા; યુક્તિ	પુરાં=પુરતાં; જોઇએ તેટલાં	ચંદ્ર=ચાંદો; ચંદ્રમાં
પોકપોક મૂકી=ખોટો	આંધળો=જેને બે આંખે	વીસરું=ભુલું
સાદે ઘાંટા પાડી	દેખાય નહિ તે	ખલુ નામ=પરમેશ્વરનું
અચાચે=કગારે	લીખ=માંગી ખાતું તે	નામ
આધું=દર	પગે અપંગ=પગે ખોડ-	અમણિત=ગણાય નહિ
એકરતે=દરેકને	વાળો; લુલો; લંગડો;	એટલા; ધણાંજ
કયુક્ત કરી=માની	અપંગ=લુલો; લંગડો;	હિમસ=અજવાળું
પાઠ ૨૦	આંધળો; ગહેરો;	કામ=માટે; સાર
ગરીબ=પૈસા વગરનો	ખોડવાળો	ઉપયોગી=જરૂરની
અત્ર=અત્રાત્ર	દયા=મહેરબાની; મહેર	હવા=પવન
લિખારી=જેની પાસે	ભગવાન=પરમેશ્વર	દામ=પૈસો
ખાવા પીવાનું ન હોય	ભૂલું=સારું; કલ્યાણ	દીએ છે=આપે છે
તે; બીખ માગનાર	પાઠ ૨૧.	પાળે=પોષણ કરે
ભજન=ઈશ્વરના ગુણ	ઈશ્વર=પરમેશ્વર	દેવા=આપવા

સરખવી=પેદા કરી
સૌ=બધે

કામ=ઠેકાણું
પાન=પાંદડાં

સેવક=દાસ
હામ=હિંમત

સમજીતી—ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. હું કદી પણ
ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. પરમેશ્વરે અજવાળાને મારે
ચંદ્રમા, સુરજ અને ગણાય નહિ એટલા તારા બનાવ્યા છે.
હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. (૧) ધણી
જરૂરની હવા તે તે આપી છે. તેના કાંઈ પૈસા બેસતાં નથી.
હું કદી પણ (૨) તું વરસાદ વડે અનાજ આપે છે અને
બધા જીવોનું પોષણ કરે છે. હું કદી પણ (૩) દૂધ, દહીં
આપવાને મારે તે બધે ઠેકાણે ગાય અને ભેંસને પેદા કરી
છે. હું કદી પણ (૪) તે ઝાડ, પાંદડાં, ફૂલ, ફળ, આંખો,
ગુલાબ, બદામ વગેરે બનાવ્યાં છે. હું કદી પણ (૫) તમે
મહેરબાની કરી મને ધણી વિદ્યા મુખ અને હિંમત આપો
હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. (૬)

પાઠ ૨૨.

સરદાર=ઉપરી

સ્વપ્નું=જીવમાં આવતાં

ખોટા વિચાર

જંગલમાં=વનમાં

હરણી=હરણની માદા

રૂપાળું=શોભીતું

ઉપાડી=ઉચકી

એકદમ=તરત

જલંગ=શળ; કુદકો

દેવતાઈ=દેવના જેવો

પુરુષ=માણુસ

પાઠ ૨૩.

ઉંદરડી=ઉંદરનું અચ્યું

રસોડું=રસોઈ કરવાની

જગા; રાંધણી

ભારાઈ=સંતાઈ

ભાત=ખાંદેલા ચોખા

ખાવાનું=ખોરાક

સારાં=ભણાં

ઉપલા=ઉપરના

ખાકું=કાણું

પોળી=એપડવાળી શેટલી

મન=મરજ; ખુશી

મણા=ખામી; ખોટ

ઉંદરીઉં=ઉંદર પકડવાનું

પાંખરું

ભોગભોગે=એકાએક

પાર=છેડો

વને=હાલ; દશા

સાર=બાળકોએ મોટાની	કુંદડા=કુંદ નો અવાજ	જોરાવર=જળશી
શિખામણુ માનવી	કરવો તે	જીવ લીધો=મારી નાંખ્યો
પાઠ ૨૪.	ફેણુ=સાપની પહોળી	ઝીઝ=ધણા
કાંઠો=કિનારો	કરેલી ગરદન	નખળા=જોર વમરના
પોલ=પોલાણુ	છોલાઇ=ધસાઇ	વેર=અદાવત
દર=કારણ; સાપ, ઉંદર,	વળગીને=બાઝીને	નામ=ફેણુવાળો સાપ
મંકોડા, કીડી વગેરેને	ચટકા=ડાંખ	પ્રાણુ=જીવ
રહેવાનું ઘર	ભોંય=જમીન	સાર=કોઇને હલકું ગણી
ઝેરી=ઝેરવાળો	પછાડી=અધાળી	તિરસ્કાર કરવો નહિ;
પંખી=પક્ષી; પાંખવાળા	વાત=પીમળ	તેમજ પોતાની શક્તિ
જનાવર. (ચકલી,	પછાડા=તરફડીઆ	વધારે છે એમ ધારી
પોપટ કાગડા વગેરે)	અંતે=આખરે; છેવટે	અહંકાર કરવો નહિ.

સમજીતી-જોર વગરના પણુ ધણા માણુસ સાથે કોઈ પણુ દિવસે વેર કરવું નહિ; જીએ કે આ રીતે ધણી કાઢીએએ મળીને મોટા સાપને પણુ મારી નાંખ્યો.

પાઠ ૨૫.	શીકા બાંધી બનાવેલું તે	એમ કહેવું તે; દુવા
જીલા=લંગડા	મનસુખો=વિચાર	ફરજ=પોતે કરવાનું કામ
સેવા=ચાકરી	માત પિતા=માબાપ	બળવી=પુરી કરી
અમાપ=ધણીજ	તે તારતે વખતે	મહેર=મહેરબાની; દયા
કે=કહે	ધન ધન=વાહ વાહ	લીલાલહેર=મગ્ન; બધી
ધન=પૈસા	સારા=ચાકરી કરે એવા	વાતે સુખી
તીરથ=જગત્રા	સંતાપ=મનનું દુઃખ	સાર=જે છોકરા મા-
પારખી=ગણી	જે વાર=જે વખતે, જ્યારે	બાપ તરફ પોતાની ફરજ
કાવડ=વાંસને બે છે	આશીશ=હલું થજો	બગવે છે, તેને રમત

મમત અને સુખજ | મળે છે. |

સમજીતી-માધવના મા આપ ધરણ, લુણાં, આંધળા અને ગરીબ હતાં, તેઓની માધવ ધણીજ ચાકરી કરતો હતો. (૧) માધવને એના માઆપે કહ્યું કે અમારા મનની વાત સાંભળ. જે અમારી પાસે પૈસા અને આંખો હોત તો જત્રા કરવા જાત. (૨) માઆપનું મન પારખી લઇને તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું. જે હું કાવડમાં બેસાડી જત્રા કરાવું તો એમનું દુઃખ મટે. (૩) એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી અને માઆપને બે બાજુએ બેસાડ્યા. (૪) પછી ખાંધે કાવડ ભેરવીને જત્રા કરવા ગયો, માધવના આ હેતુથી બધાને નવાઈ લાગી. (૫) આવા છોકરાને શાખારા છે, અને માઆપને પણ ધન્ય છે. જે છોકરા સારા હોય તો કંઈ દુઃખ રહે નહિ. (૬) બધી જત્રા કરાવીને બ્યારે તે ઘેર ગયો ત્યારે માઆપ ખુશી થયાં; અને ધણીજ દુવા દીધી. (૭) છોકરાએ પાતાની ફરજ બજાવી, (પાતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કયું) તેથી પરમેશ્વરે મહેરબાની કરી. જે માઆપને સુખ આપે, તેને બધો વાતે સુખ થાય છે. (૮)

પાઠ ૨૬.

ચતુરાષ્ટ્ર=હોશિયારી

કુળે=ભોટવો

આમતેમ=આજીવ્યાજીવ

ફાંફાં=ખોટી મહેનત

ઉપાય=ઈલાજ

સૂઝી આવ્યો=જડ્યો

પાછી=ખીજવાર; ફરીને

મટાડી=દૂર કરી

નાચતો=ફૂલતો

જીપાર્ષ=સંતાઈ

કાળે=માટે; સાર

કંકર=કાંકરા

ધીરજ=સબુરી

કંઠુ=અધરું

જલદી=થોડીવારમાં

પાર મુકાય=પુરું થાય

સાર-અકલ અને

ધીરજથી જેવું કામ

થાય છે, તેવું ફાંફાં

મારવાથી થતું નથી.

સમજુતી—લોટવામાંનું ઉંડું પાણી ઉપર લાવવા માટે કાગડાએ કાંકરા નાંખ્યા, તેથી પાણી ઉપર આવ્યું તે આજ પીકું. (૧) સજુરી ને હાપણથી અધકું કામ હોય છે તે પણ થોડીવારમાં પૂર્ક થાય છે; માટે જલે તમે બધા કરી જુઓ. (૨)

પાઠ ૨૭.

કાપણી=અનાજ ધાસ
વગેરે કાપવાનું કામ
આથમતા=આથમી
જતા
વહાઈ=કપાઈ
હાદાજ=આપના આપ
ને માના આપ
સાદ=અવાજ
મલકાવી=હસવા જેવુંકરી
ખેટા=દીકરા
આથમાં=ખે હાથની
વચમાં
ખચ્ચી=ખેડી; ચુંબન
લાયું=ખાવાનું
લાગ=કામ કરવાની
શક્તિવાળા
કિનો=ગરમ
માખણ=દહીને વલો-
વવાથી છાશના ઉપર

જે ઘોળા ને હલકો
ચીકણો પદાર્થ તરી
આવે છે તે
વંતાક=વેગળુ
હહાડીઆ=રોજથી
મજુરી કરનારા
લાણુ=સુરજ
લાણુખૂડે=સુરજ આથમે
દાતરડું=અનાજ, ધાસ
વગેરે કાપવાનું લોહાનું
વાંકું હથિયાર
ચાસ=ખેતરમાં હળે
કરી પાડેલા આડા
ઉભા લીસોટા
ચચ્ચાર=ચાર ચાર
હહાટો આથમે=સાંજે
સાર=ખેડૂતનો ખોરાક
સાદો છે, પણ તેઓ
મહેનતુ હોવાથી ઘણા
મજબુત હોય છે. માટે

આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮.

ખળાં=ખળીઓ
પાયરા=કાપીને ભોંયપર
નાંખેલા છોડ
ખળી=કચ્છસલામાંથી
દાણા છુટા પાડવા
માટે લીપી ચોકખી
કરેલી જગા.
ભોર=ઢગલો
ઠાલવ્યો=ખાલી કાંધો
હાતરાને=ખળદની હારને
હાતર=ઉંખીનાંથી ધઉં
અને છોડા છુટા પાડવા
માટે તેના ઢગલા પર
ખળદ બેડેલું ગાડું
ફેરવવામાં આવે છે તે
પગર = કચ્છસલામાંથી
દાણા છુટા પાડવાને માટે
તેના પર ઢોરોને ચલાવે

છે તે	પાઠ ૨૯	કાં=શા માટે
પગર ફેરવતી હતી=	કાપણી=કાપવાનું કામ	કુંડાં=જીવાર; બાજરીના
બળદને ફેરવી તેના	આમ=આ તરફ	કણસલાં
પગવડે ઉઘી કચ-	ઉમંગે=હોંસથી	આમ=આવી રીતે
રાવતી હતી	બાર માસ=એક વરસ	બળાં=કણસલામાંથી
પટલાણી=પટેલની બેરી	માસ=મહીનો	અનાજ છુદું પાડવાની
કોપણી=ઝાટકી	પીરસીને=મૂકાને	બગા; મોટી બળી
કુંવળ=ધર્મનું ઘાસ	સંમે=એક બીજ સાથે	હૈયે=મનમાં
કારબાર=કામકાજ	હંમેશાં=હંમેશા; નિત્ય	હામ=હિંમત
હરખ=આનંદ; ખુશાલી	ઉભરાયો=વણો થયો	લણણી=લણવાનું કામ
હરખ માતો ન હતો=	મુંદર=સારો	કોળી=બાચકો; નાનીપુળી
ધણીજ ખુશી થતી હતી	ફાલ=પાક	આ પાસ=આ બજુ
હોંસીલી=ઉમંગી	ખંત ધરી=કાળજી રાખી	વાળુ=રાતનું જમવાનું

સમજીતી—હે બાળકો! તમે બધા આમ આવો; આપણે હોંસથી કાપણીનું કામ કરીએ, જીએ, પેલો વાદળીએ વરસીને ચાલો જાય છે એ બાર મહીનાનું અનાજ આપે છે, ને હંમેશાં એક બીજ સાથેજ રહે છે. હે બાળકો (૧) ખેતરમાં કેવો સારો પાક થયો છે, ચાલો આપણે કાળજી રાખીને કાપી લઈએ શું કરવા કાલે કરીએ? વાર લગાડીએ? હે બાળકો (૨) હાથમાં દાતરડું વાંકું લઈને આ પ્રમાણે કણસલાં કાપો, અને તેનો બળામાં લઈને ઢગલો કરતાં મનમાં હિંમત રાખો. હે બાળકો (૩) અનાજ લણવાનું કામ પૂરું થયું, હવે બધાએ ઘાસ કાપો. અને ઘાસના ચાર બાચકા લઈને આ બાજુએ મુકો. હે બાળકો (૪) આપણે પૂળા બાંધી

૧૪] બાળમરમાવળીની નોટ તથા બાળપોથીનો ટિકેટ. શિ. ૦૦૨-૦

ગાઠામાં નાખી કામ પુરૂ કરીએ. પછી ઘેર જઈને વાળુ કરીને બધાએ પરમેશ્વરનું ભજન કરીએ. હું બાળકો (૫)

પાઠ ૩૦	અનાજ=ધાન્ય	કાચળા=ચુણો
ખળાં=કણસલામાંથી	છુટું=જુટું	સાથ=સાથે
અનાજ છુટું પાડવાની	સૂરસ=સારા	હાથોહાથ=એક બીજાની
જગા; ખળીઓ	પિલાય=કચડાય	મદદથી
આ વાર=આ વખત	કણુ=દાણુ	ખેડુત=ખેતી કરનાર
દીસે=દેખાય	ઉપણીએ=ઝાટકીએ	મહેનત=મજુરી
તૈયાર=કણસલામાંથીભરેલાં	કુંસાં=ફાતરાં; છોડાં	ફળ=ફાયદો; લાભ

સમજુતી—હું છોકરાઓ ! હમણાં આમ આવો, જુઓ ખળીઓ તૈયાર દેખાય છે; ચાલો આપણે આજે કુંડામાં રહેલા અનાજના દાણા છુટા પાડીએ. (૧) જેમ બળદો ગોળ ફરતા હોય તેમ આપણે સૌ ફરીએ, જે કુંડા સારી પેઠે કચડાય તો તેમાંથી અનાજના દાણા તરત છુટા પડે. (૨) આવી રીતે બધું અનાજ આપણે રોપલામાં ભરીએ અને ઝાટકીએ, જુઓ ફાતરાં ઊડી જાય છે ને બધા દાણા નીચે વેરાય છે. (૩) આપણે સાથે કાચળીઓ, લઈ તેમાં આવી રીતે હાથો હાથ અનાજ ભરીએ. જે આપણે ખેડુતનું કામ કરીએ તો આપણને આજે મજુરીનું ફળ મળે. (૪)

પાઠ ૩૧	દેખાતો બંધ થયો હતો	રાત=સુરજ આથમ્યા
અંદમા=સાંદો	આથમે=દેખાતો બંધ	પછી તે પાછો ઊગે
મેદાન=ખુલ્લી સપાટ	થાય	સાં સુધીનો વખત
જમીન	ખપોર=દહાડાના ખાર	અજવાળું=કિંમત
નીચે કતરી ગયો હતો=	વાગતાનો વખત	ઝાંખો=તેજ વગરનો

અમઝગે=અળકે

પાઠ ૩૨ ભાગ ૧.

ઓટલો=ધરને લગતો

ચોતરો

ઠંકાઈ=દુઃખાઈ; છુપાઈ

ફેરા=છાંટા; ટીપાં

જરૂર=અપ; ઉપયોગ

પાત્રો=કુમળાં પાંદડાંનો

જયો

મી=મીઝાં

પોચી=નરમ

હમણાં=હાલ; આ વખત

તળાવ=પાણી ભરાય રહે

તેવો મોટો ખાડો

નદી=મીઠા પાણીનો

વહેતો મોટો વહેળો

પવન=વા; વાયરો

પાઠ ૩૨ ભાગ ૨.

થોભ્યાં=અટક્યાં

ચોક્ખી=સાફ

ગામડું=નાતું ગામ

છોડી=મૂકી

રેલો=પ્રવાહી પદાર્થનું

વહેવું તે; વહેણ

રેલમરેલા=ચારે તરફ

રેલા નીકળવા તે

ખિચારા=ખાપડા

પછડાતા=અફળાતા

તણાઈ=ખેંચાઈ

ધેખરીઓ=ધેખરના જોવો

મીઠો

પરસાદ=ખાવાનું

કારેલા=એક જાતનું કડવું

શાક

નેવલે=નેવાંએ

સમજીતી—હે વરસાદ ! તું આવ. જેથી કરીને અમને ધેખરના જેવું મીઠું ખાવાનું, ઉની ઉની રોટલી ને કારેલાનું શાક મળે. હે વરસાદ ! તું ધણો આવ, કે જેથી નેવામાં પાણી આવે અને નહારી છાકરીને દડકાં ખેંચી જાય.

પાઠ ૩૩.

રેતી=પથરનો ઝીણો

ભુકો

ભુકો=ઝીણી રજ

મટોડી=માટી

ડહોળું=માટીવાળું

નીતરું=મેલ વગરનું;

ચોકખું

ધારવાળું=અણીવાળું

તાણી=ખેંખી; ધસડી

ખરે છે=છુટી પડે છે

તળાએ=નીચે

રસ્તો=માર્ગ; વાટ

ચૂસી=શોષી

પાઠ ૩૪.

ભટ્ટી=મોટો ચુલો

સીંચ્યા=ગોઠવ્યાં

ઈંટવાડો=ઈંટ પાડવા

પકવવાની જગ્યા

પછાડવાથી=અફળવાથી

ચીકણી=ચિકાણવાળી;

(ચિકાશ ત્રણ જાતની

હોય છે (૧) હાથે ચોંટે

એવી (૨) ડાઘા પડે

એવી (૩) તાતણાં તૂટે નહિ એવી)	ગરમી વહી શકે છે.)	તાંપુ=લાલ રંગની ધાતુ
કાંચું=આકાં	લુહાર=લોહાનો ધાટ	કમાપ=ધોળા રંગની ધાતુ
કણુક=ધડનો કેળવેલો લોટ	બનાવનાર	(રૂપા કરતાં નરમ છે)
ધાટ=આકાર	ધમણુ=દેવતા ડુંકવાનો	સીસું=ધોળા મેલા રંગની
ધડો=ગાગરથી નાનું	સંચો	ધાતુ
વાસણુ; દોરીઓ	સગીઓ=ગજીઓ	પાઠ ૩૬.
ગાગર=ધડથી મોટું	ખૂમ=ધણો	નાણું=ચલણી સિક્કો
વાસણુ	લાત્રયોળ=ધણોજ લાલ	શેડ=શાહુકાર
કોડી=અનાજ ભરી મૂક-	એરણુ=સોની, લુહાર	પૈસો=ચણ પાઈની કિં-
વાની માટીની બરણી	વગેર જે પર મૂકી	મતનો તાંબાનો સિક્કો
કોડીઆં=દીવા કરવાનાં	ટીપે છે તે	ઢણુ=મે સવાકાની કિંમ-
માટીનાં ચલાણાં	હથોડો=ધાતુઓ ટીપવાનું	તનો તાંબાનો સિક્કો;
ફરતી=ચોગરદમ; બધી	લોહાનું ઓળર; મોટી	અધેલો=અડધા પૈસાની
તરફ	હથોડી	કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો
પાઠ ૩૫.	ટીપ્પો=ધડ્યો	રૂપીઓ=સોળ આનાની
ધાતુઓ=અનીજ પદાર્થો	જતરડો=તાર ખેંચવાનું	કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો
(ધાતુમાં ચાર ગુણો	હથિયાર	અડધો=આઠ આનાની
ખાસ છે. (૧) ધાતુના	સોનું=પીળા રંગની	કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો
કણો ચળકતા હોય છે.	કીમતી ધાતુ	પાવણી=ચાર આનાની
(૨) ધાતુઓ ભારે	રૂપું=ધોળારંગની કીમતી	કિંમતનો રૂપાનો કે
હોય છે. (૩) ગરમીન પર	ધાતુ	નીકલનો સિક્કો
પડતા ધાતુનો અવાજ	પિત્તળ=જસત અને	ખેઆની=ખે આનાની
થાય છે. (૪) ધાતુમાં	તાંબાની મેળવણીથી	કિંમતનો રૂપાનો કે
	અનેલી પીળારંગની ધાતુ	નીકલનો સિક્કો

ધેરણુ ત્રીજાનો ડિકટે. શિ. તથા સુષિજ્ઞાન ધો. રજું ૦-૩-૦ [૧૭]

મહોર=પંદર રૂપીઆની	૧૫ રૂપીઆ=એક ગેણી;	૩૨ ઢબુ=૧ રૂપીઆ
કિંમતનો સોનાનો	મહોર	૬૪ સવાકા=૧ રૂપીઆ
સિકકા; ગેણી	૨ અડધા=૧ રૂપીઆ	૧૨૮ દોઢપાઠ=૧૩ રૂપીઆ
આની=ચાર સવાકાની	૪ પાવલી=૧ રૂપીઆ	૧૯૨ પાઈ=૧ રૂપીઆ
કિંમતનોનીકલનો સિક્કો	૮ એઆની=૧ રૂપીઆ	
વટાવ્યા=છુટા પૈસા લીધા	૧૬ આના=૧ રૂપીઆ	

ટીપ-પૈસાને કાઠિઆવાડમાં કાચડીકિં; ગુજરાતમાં જઘ; સુરતમાં સવાકો અને મુંબઈમાં દોઢીકિં કહે છે. તેમજ ઢબુને અઢીકો કે એ પૈસા કહે છે અને દોઢપાઠને અથેલો કહે છે.

પાઠ ૩૭	મોટાઈ=વડાઈ	ફૂલગાડ=ફૂલ થાય તેવા
કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું	કોદાળી=જમીન ખોદવાનું	ગાડ અથવા છોડ
લોઢાનું ઓળર	લોઢાનું ઓળર	કચારા=આસપાસ પાળ
સોય=લુગડાં સીવવાનું	વઢી=લઢી	કરેલી હોય એવી જગા
લોઢાનું ઓળર	દીકરી=છોકરી	ચોરસ=ચાર ખુણાવાળો
લકડફોડા=લાકડા ફાડનાર	પેદા થયા=નીકળ્યા	આકાર
તકરાર=રકઝક; વઢવાડ	સાર=આ દુનિયામાં	ગલગોટા=એક જાતનું
ધાર=અણીદાર કોર	બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી	લાલ, પીળા રંગનું ફૂલ
ચીરું=ફાડું	છે; કોઈએ વસ્તુ નકામી	ફળે છે=ફળ આપે છે
મુદર=કુહાડીના માથા	નથી.	દાડમ=દાડમડીનું ફળ
પરનો ભાગ	પાઠ ૩૮	જમરૂપી=જમરૂખનું
તોત્રે=બરાબર	વાડી=ફૂલ ફળવાળી	ગાડ
નાકું=કાથું	જગો; નાનો બાગ	પક્ષી=પંખી
અણીદાર=તીણો ભાગ	માળી=ફૂલ વેચનાર;	ડાળી=થડમાંથી નીકળેલો
ચળકાટ=જળકાટ	છોડ ઉછેરનાર	ફાંટો

લાંખી ગોળ=લખગોળ	કળી=ખીલ્યા વગરનું ફૂલ	માર=આખા આમલીના
મધપુડો=મધમાખીને	જીવતા=જીવવાળા	ઝીણા ફૂલ
રહેવાનું ધર	પથરાય=ફેલાય	માર=વજન
મધમાખી=મધ બનાવ-	વેલા=ભોંયપર પથરાતા	નીચી નમતી=લચ્ચીનતી
નારી માખી	છોડ	ગોઠ્ઠો=આંખાના ખી
મધ=મધમાખીએ ફૂલ-	પાઠ ૪૦	વાળું ઢાંકણ
માંથી ચૂસેલો રસ	આંખો=કેરીનું ઝાડ	ધોળજે=દાખી દાખીને
કોસ=કુવામાંથી પાણી	કુટેલા=નીકળેલા	પોચી કરજે
કાઢવાનો ચામડાનો	ટટાર=સીધા	ભગવાને=પરમેશ્વરે
કોચળો	છાલ=ઝાડની ચામડી	જતન=સંભાળ
આંચો રામ=કોસ ઉપર	મેજ=ટેબલ	ઢીલો=પોચો
આંચો	પાઠ ૪૧.	ડીંટું=ડીચકું
થાળું=કુવાના મથાળા-	ગલકી=ગલકાનો વેલો	પાઠ ૪૩.
પર પાણી ભરવાને	વળગી=આઝી	ધીમે=હળવે
ઢાળ પડતું બાંધેલું તે	છાપફું=ધરનો ઉપરનો	હીડે=ચાલે
લલકારતો=લહેકારી બૂમ	ભાગ જે પર નળીઆં	ભસતો=ભોં ભોં કરતો
પાડતો	હોય તે	સામી થાય છે=લડવાને
નીક=પાણીજવાનો રસ્તો	વીટળાઇ=લપેટાઈ	તૈયાર થાય છે
લીલાઝમ=લણાંજ લીલા	આરીઆના=ચીલડાના	અમળામને=વળખામને;
પાઠ ૩૯	દોરડી=દોરી	ચરડામને
છોડવા=નાના છોડ	અંતરે=છેટે	જડખાં=ડાયાં
ઉખેડી=મૂળમાંથી ખેંચી	ગાંઠા=ગાંઠ	વાગોળવું=ખાધેલું પાકું
મુળીઉં=મૂળ	પાઠ ૪૨.	મોંમાં લાવી ચાવવું તે
ઢાંડી=ડાળી	કેરી=આંખાનું ફળ	નિરાંતે=સુખે; નચિતે

ઉપાડે=ઉચ્ચ	આખ=ચોડા	નાખી ગાળી બના-
ખરી=આખ, બેંસ વગેરેના	ઊન=ધેરાના વાળ	વેલી તે
પમના તળીઆનું	પાડ ૪૫.	તર=મલાઈ
હાડકું	મીઠું=મિઠાશવાળું	દૂધપાક=દૂધને ઉકાળી
ફાટ=ચીરો	ગુણુ=દામદો	ખાંડ, ચોખા નાખી
ખાડા=ખાખોચીઆ	ઠંકું=ટાકું	બનાવે તે
જોરાવર=જખરી	ઢિનું=ગરમ	ખાસુદી=માવો થતાં
વગડાઉ=જંગલી; જંગ-	ખગડી જમ=ફાટી જમ	પહેલાં ખુફ નાખી
લમાં રહેનારી	ચોડખું=મેલ વગરનું;	બનાવેલો પદાર્થ
પુરી પડે=હંકાવે	માંજેલું	પાડ ૪૬.
પાડ ૪૪.	આંચળ=ચાન	પ્રાણી=જોને જીવ છે
લાગ=દાવ; વખત	મેલ=કચરો	અને જે અહીંથી તહીં
ટાળામાંથી=જ્યામાંથી	દાણો=અડદ ગુવાર વગેરે	ફરી ફરી શકે છે તે
છટકી=નાસી	જળુસો=વરતુંઓ; ચીજો	છેલ્લી=છેવટની
કુંગરા=નાના ટેકરા	છાશ=દહીંમાં પાણી નાં-	હાધીઓ=કુતરાનું નામ છે
ચારો=લીલુ ધાસ	ખી વસોવવાથી બને તે	સલા=મંડળી; ટાળી
માંડી=ગોઠવી; મૂકી	તાવીને=ગરમ કરીને	ઉપરી=મોટા; વડો
ઠરતી=ચોખતી	શિખંડ=દહીંમાં ખાંડ	ઠરાવ્યો=નકકી કર્યો
કુદકો=છલંગ; ફાળ	નાખી છણે છે તે	ટીપુ=કુતરાનું નામ છે
ચ-તું પાટ=ખરાખર ચ-તું	લોચો=લચકો	ચાલાક=હોશિયાર; ચંચળ
જમવાડ=ધેટાં, બકરાં	માવો=દૂધને ખાળી	કારકુન=લખવાનું કામ
ચરાવનાર	ખાળીને લોચા જેવું	કરનાર
ફેર=ફરક; તફાવત	કરેલું તે	ગુપચુપ=મુંઝાં
મજબુત=જોરાવર	પેડા=માવામાં ખુફ	અંતે=આખરે

મંધ=વાસ	પાઠ ૪૮.	લઘુ વયમાંથી બુલતો
શિઆળ=ફાડી ખાનાઈ	ભૂપ્યો=ખાધા વિનાનો	રાખેલો હુમડાનો કકડો
કુતરા જેવું જનવર	તરખુચ=એક જાતનું ફળ	પાસું=ખાબુ
રીઝે=ખૂશ થાય	કકડો=કુકડો	પાંગરા=ઝોળીને બેર-
માંસ=ગોસ	કા કા=કાગડાંનું બોલવું તે	વવાની લાકડીઓ
અણીવાળા=તીણા	જીવજંતુ=નાનાં જીવડાં	દાયણાં=ઝોળી બાંધવાની
દાઢ=ખેવડા દાંત	કોડેલું=સળી ગએલું	દોરી
કરકરા=ખરછટ	લાલ=રાતી	ઝાપડી=ખંખેરી
કુટતો=બહાર નીકળતો	છેડેથી=નાકેથી	મોમ=ધોડીઆની વચ-
ધણી=માલીક	લાવ્યું=ગમ્યું	માંનો આરો થાંભલો
જે=જય; ફતેહ	કુદતો=કુદકા મારતો	ભેરવ=વળમાડ
પાઠ ૪૯.	ચોક=ધરની વચમાંની	ભમરી=લાકડાની કુદડી;
ચાંચ=પક્ષીનું મોં	છોખંધ ખુલ્લી જગા	ચકરડી
સમડી=એક જાતનું પક્ષી	પાઠ ૪૯.	પાયા=પગ
કપુતર=એક જાતનું પક્ષી	રકાખી=તાસક	પોચી=સુવાળી; નરમ
કીડા=પેટે ચાલનાર	હલાવ્યું=એક રસ કૃત્યું	ગોદડી=નાનું ગોદડું
જીવડાં	વાહ=શાખાશ	હીર=રેશમ
જીવડાં=જંતુ; નાના જીવ	નારંગી રંગ=નારંગીના	હુલાવવા=હલાવવા
માળા=પક્ષીનાં ધર	જેવો રંગ	હાલરડું=ખાળકને ઉંધાડ
ખતક=જમીન કે પાણી	સરખે ભાગે=ખરાખર	વાતું ગીત; હાલો
પર, રહેનાર સદેહ	પાઠ ૬૦.	ધ્રુમણુ=પારણા કે ધોડી
રંગનું પક્ષી	પારણું=લાકડાના ચોક-	આમાં સુવાડીને ગાતાં
જળકુકડી=પાણીમાં રહે-	દાનું ધોડીકું	ગાતાં દોરી ખેંચી
નારી કુકડી	ઝોળી=ચાર છેડા બાંધી	હીંચકા નાખવા તે

ગીતે ધુમણ ધાલું=હાલ-	ચીતરેલ=ચીતરેલી	તાણ=નવી
રમાં ગાધ હીંચકા નાખું	પહાણું=શીખણું; બણાણું	ચિનાઈ=ચીનમાં બનેલી
રંગીત=રંગેલો	ભારલો=ભાર	સેજ=પથારીએ
પાઠો=સૂઓ	મહાણું=જડાણું	ખિછાણું=પાથરૂં
હેતે=વહાલથી	મખમલ=એક જાતનું	હીચોણું=હીંચકા નાખું
જુલાણું=હીંચકા નાખું	સુંવાણું કપડું	ધેરાધેરાં=મધુરાં મધુરાં
પધરાણું=બેસાડું	તળાઈ=ગાદણું; ગદેલો	લાડકડા=લાડકાં; વહાલાં

સમજુતી-હાલરડું વહાણું લાગે છે; તેથી હો મારા ભાઈને (છાકરાને) હાલરડું વહાણું લાગે છે; તેથી હું ગીત ગાતાં ગાતાં દારી ખેંચીને હીંચકા નાખું. હે રસીલા તમે રંગીલા પારણામાં સુધ્ધ જાઓ, તો હું તમને ઘણા હેતથી હીંચકા નાખું. ભાઈને પારણે ભમરીઓ જડાણું અને પુતળીઓ બેસાડું, ભાઈને હાલરડું વહાણું લાગે છે. (૧) પારણે ચીતરેલી ચાંચની ચકલી અને ભણતો હોય તેવી રીતે પોપટ બેસાડું, ભાઈ તારે સારી રીતે રમવા માટે ભારને સોનાથી જડાણું, ભાઈને હાલરડું વહાણું લાગે છે. (૨) મારા વહાલા ભાઈને હું પારણે રેશમની દારી બાંધી તને હીંચકો નાખું અને તને ઊંધ આવે એવાં મીઠાં ગીત ગાઉં; હે લાડકડા ભાઈ તમે ઊંધીને ઊઠશો, ત્યારે તમારા ગજવામાં ખાવાનું ઘાલીશ, (મતલબ કે ઊંધીને ઉઠ્યા પછી તને ખાવાનું આપીશ) ભાઈને હાલરડું વહાણું લાગે છે. (૪)

ફિલ માટે સૂચના.

૧. છોકરાને ઉંચાઇના પ્રમાણમાં સીધી હારમાં એકેક હાથને છોટે બે પગ વચ્ચે ૪૫ અંશનો ખુણો રહે એવી રીતે ઉભા રાખવા. પછી નંબર આપવા.
૨. નંબર બોલતી વખત દરેક છોકરો પોતાની નીચેના છોકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.
૩. સામે ઉભેલી હારના છોકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.
૪. આગળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડાબો પગ ઉપાડવો.
૫. એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.
  ૧. છોકરાઓને એક, બે; એક, બે; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
  ૨. બેકી નંબર એક ડાહ્યું આગળ.
  ૩. બેકી નંબર એક ડાહ્યું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.
૬. એક હારની ત્રણ હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.
  ૧. છોકરાઓને એક, બે; ત્રણ; એક, બે, ત્રણ; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
  ૨. એક નંબરવાળા એક ડાહ્યું આગળ.
  ૩. ત્રણ નંબરવાળા એક ડાહ્યું પાછળ.
  ૪. એક નંબરવાળા એક ડાહ્યું ડાબી તરફ.
  ૫. ત્રણ નંબરવાળા એક ડાહ્યું જમણી તરફ.
૭. ડાબેડા, કડા, આરબેડા વગેરે વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ

કન્યા પુ. ૧લાનો તથા ત્રિવેદિ પુ. ૧લાનો ઠિકટે. સિ. ૦-૩-૦ [૨૩

૧. દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેટસો મૂક્યા પછી છેલ્લા નંબરે બે ડમ્બેટસ બે હાથમાં લઇ પાતાની હિપરના ઓકરાને આપવા. એ પ્રમાણે દરેક ઓકરા પાસે બબ્બે ડમ્બેટસ થશે.
૨. ડમ્બેટસ લોંબપર સામા સીધી હારમાં ઉભા મુકાવવા. ડમ્બેટસ વચ્ચે એક વેંતળું અંતર રખાવવું.
૩. ડમ્બેટસ મુઠ્ઠીમાં બેરથી ઢાળીને પકડાવવા.
૪. રમતો અગિઆર મુઠ્ઠી કરાવવી; બારે ડમ્બેટસ પહેલાં મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.
૫. એકની કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧ની કૃતિ કરાવવી.
૬. બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬, ૮, ૧૦ની કૃતિ કરાવવી.
૭. રમતો પહેલ પહેલી જાતે કરી બતાવવી.
૮. સારો મહાવરો થયા પછી પાતાની મેળે બોલીને કરવા કહેવું.
૯. એક રમત બરાબર સફાઈથી ને સાથે કરતાં આવડ્યા સિવાય બીજી રમત શીખવવી નહિ.
૧૦. દરેક રમત કરાવતાં પહેલાં “તૈયાર” અને “ચાલો” એવા હુકમ આપવા.
૧૧. “તૈયાર” કહેતાંની સાથે ઓકરાઓએ ડમ્બેટસ લેવાને તૈયાર થઇ રહેવું.
૧૨. “ચાલો” ના હુકમની સાથે ડમ્બેટસ લઇ હાથ સીધા લટકતા રાખી ઉભા રહેવું.

ડમ્બેટસની ડ્રીસ.

હેતુ—જાતી તથા હાથના રનાયુ ખીસવવાનો.

૨૪] પોરણ ચોથાનો મુખગણિત ચિત્રક ત્યા ડિકટે. શિ. ૦-૪-૦

રમત ૧ સી-(૧) બેઉ હાથ ઊંચા. (૨) બેઉ હાથ નીચા.

રમત ૨ છ-(૨) જમણા હાથ ઉંચા, ડાબા હાથ લટકતોજ
રહેવા દેવો. (૨) એકથી ઉતરું.

રમત ૩ છ-(૧) બેઉ હાથ ઊંચા. (૨) બેઉ હાથ ખભાની
સીધી સીટીમાં (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૪ થી-(૧) બેઉ હાથ સામા (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ)
(૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી સીટીમાં
(મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૫ મી-(૧) બેઉ હાથ ખભાની સીધી સીટીમાં (મુઠ્ઠીઓ
આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી
મુઠ્ઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૬ ફી-(૧) બેઉ હાથ સામા મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ.
(૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠ્ઠીઓ
ખભાને અડકાવવી.

રમત ૭ મી-પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રખાવવું. (૧) બેઉ
હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા. (અંબેલસ
ઉભા રહે એવી રીતે) આ વખત ડાબા પગની
એડી ઉંચી કરવી. (૨) એકથી ઉતરું.

રમત ૮ મી-(૧) જમણા હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા
અને ડાબા હાથની મુઠ્ઠી છાતી આગળ (જમણા
હાથ અને ડાબા હાથ તીરકસ સીટીમાં રહે તે
પ્રમાણે) (૨) એકથી ઉતરું.

રમત ૯ મી-(પગ પહેલાં હતાં તેમ) (૧) જમણા હાથ સામા
અંબેલસ ઉભા રાખવો. ડાબા હાથ પીઠગમ

ધારણ પાંચમાનો મુખગણિત શિક્ષક તથા ડિક્ટે. શિ. ૦-૪-૦ [૨૫

પાછળ ખેંચવો (૨) એકથી ઉલટું.

૨મત ૧૦મી-(૧) બેઉ હાથ સામા. (૨)બેઉસ ઉભા રાખવા)

(૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠપગ ખેંચવા. (મુઠ્ઠી
છાતીના પાસાને અડકેલી રહે એવી રીતે રાખવી)

પાઠવાર અધરા શબ્દ તથા જોડાક્ષર.

કિવાળી	મુસલમાન	નિશાળીઆ	ઓઠણી	અડાડયા
અક્ષર	શનિવાર	શિખામણ	ચોકખાઇ	કસમું
ઊઠ્યાં	અઠવાડીઉં	ઇવર	ચોકખા	ખેસશે
નિશાળ	રહો	જ્ઞાન	ધૂળમાં	કંસાર
સપળાં	પાટીઉં	નિત્ય	ડીલ	કઠી
લીંપેજુપે	ફૂલઝાંડ	ઘાતજી	ગંદી	વહુ
સાથીઆ	ધંટ	નાદ્યા	નહિ	ભત્રીજો
લુગડાં	ઘેઠક	કથું	ફેણી	કહેવાઉં
ઘરખાનું	સીસી	જીડું	ધોવડાવવા	માંસઆઇ
ફરાકડા	ચિત્રો	શિક્ષા	ગંઢવાડ	ફૂલભાઈ
ફૂટ	ટાંગેલાં	ટાપી	કવિતા	સાસુ
ત્રીજો	લખોટાનું	ધોતલી	દીલમાં	સર્વે
શુક્રવાર	કબાટ	અંગરખી	વરસળાંક	દુખડાં
છેલ્લો	કુતરો	લેંધી	ભાવ્યો	મૂલી
વિષે	ઘાડમ	સુરવાલ	કર્યો	ખરશ
રવિવાર	માટીનાં	ફળીઆના	ક્યારે	ઉંધાડવાને
ગુરુવાર	અહીં	ધાધરી	આપ્યા	ઓસડ

ત્યાં	કાંચળી	ગમ્થો	પૂજ્યું	ઉદરીઉ
બોલ્યો	પરીક્ષા	આવ્યો	પૈસા	હમેશાં
પ્રમાણે	દેડકાં	દેશાધ	આપ્યા	કાંઠા
બોલાવ્યો	હાડો	લહુ	પથરનું	કુકાડા
ઉતર્યા	ધડાધડ	વખાડ્યો	વિદ્યા	ઉડાડી
ગાદી	પ્રાણીઓ	ઊઠ્યો	ચંદ્ર	ઉંદર
પીરન્યા	દુઃખ	મશ્કરી	વિસરું	કુંદી
બળબે	નુકશાન	પરતાઈ	પ્રભુ	ઠેકાણે
આશોપાલવ	ખીજ્યા	બચ્યાં	અગણિત	ચરકા
શંભુભાઈ	માધુ	બૂમ	દૂધ	લુલાં
વિના	કુંઠાય	બેકત	હાલોં	આંધળાં
પૈંઆ	છૂટે	ઉતર્યો	દૂલ	તીર્થ
વધારેલાં	ઢોર	બુઠાણું	સ્વપ્નું	મનસુબો
લોંબુ	ઉપરાંત	બુઠો	શિકાર	પિતા
નારંગી	નક્કી	શિઆળ	બચ્યું	હેતથી
લાકુ	કુદો	દેડકાં	દોડાવી	સંતાપ
ચેરડી	છૂટ્યો	બુક્તિ	માંડયું	આશિષ
બેસીશું	કયું	સાંભળતાં	કુંદી	પ્રભુએ
શેનરંજી	તૈયાર	બાંધ્યું	પુરુષને	ચતુરાઈ
પાથરણું	સમજ્યો	અહીંથી	પરમેશ્વર	માયાં
વાડકો	કુટશે	રસ્તામાં	ઉંદરડી	ઉંડું
ચરણી	મૂકું કું	અન્ન	ભાંડારીઉ	સગી
જીથો	શાખાશ	બૂખ્યા	રોટલી	મરાઠી
સઢવાળી	ચર્યુ	ભિખારી	બિલાડી	કુપાધને

કુંજતું	લક્ષ્મતાં	રેલમરેલા	જતરડા	ગલગોરા
સો	સર્વે	ખોદતું	ટિપાર્થ	કાણાંવાળું
પટેલ	છૂટું	ખિચારા	ટિપાય	લટકતું
દહાડો	પિલાય	પછડાતા	ઓળખાવ્યા	મધપુડો
આથમતા	ટોપલામાં	ધેબરીઓ	ઓઝાવતા	લીલાંછમ
વલમ	ઉપણીએ	ઢકું	ધાતુઓ	વચ્ચે
વઢાશે	કુંસા	પત્થર	સીસું	મુળીડિ
ખચ્ચીઓ	કોથળીઓ	ખાલું	જસત	દાંડીઓ
ચચ્ચાર	ચંદ્રમા	નીતરું	નાણું	ડાળીઓ
ગાડું	ત્યાં સુધી	રસ્તા	કાઢ્યા	પાંદડાં
ભર્યાં	અજવાળું	મટોડી	ઢગલી	સમજાશે
પરોંચ્યાં	પાતળો	ડહોળું	ઢબુ	ઉખડી
ઉતર્યાં	અધારી	ચૂસે	ફૂપીઓ	ઉંડાં
દાલવો	ઝગઝગે	ભટ્ટી	વટાવો	મૂળમાંથી
પટલાણી	ત્રાંએ	સીંચ્યાં	પંદર	ફૂટેલાં
ઢગલા	એસાડ્યાં	નાખ્યું	કુહાડી	ટટાર
ખૂશ	લાગ્યા	દહાડો	લકડફોડા	ખુરસી
હાંસીલી	ઢંકામ	ઘેટવાડો	ફારફાર	લોહુંછમ
ઉમંગે	લોંચમાં	ખોદતાં	ચળકાર	ચઢ્યા
વાદળીઓ	હમણાં	ભટ્ટીમાં	કોદાળી	પથરાઈ
વાંકું	તળાવ	મૂક્યો	સાંભળતી	વીરજાઈ
દાતરકું	થોંચ્યાં	પિતળ	વઢી	ઉખેડ્યો
ઢગલો	રહ્યાં	હથોડા	કચારા	ખતાવ્યો
ઢેથે	ચોકખી	ટીંચો	ત્રિકોણ	ઢંકાં

દારણ	છરકી	બાસુદી	ડાંમાંથી	હળદર
ઊંઘમાં	કુદવું	ચરમા	જોડાએલાં	જાંબુડો
ગોરલો	બગડયું	પ્રાણી	જળકુકડી	ગોઠડીઓ
જન્મ	ચતુંપાર	છેલો	પાપર	હાલરકું
ચૂસી	મોઢું	પસંદ	પાંજરું	રસીલા
લેંસ	મજબુત	ઠાઠ	લુચ્ચા	પઠાવું
હોંડ	ઠંડું	જડખાં	જીવજંતુ	મરાઈની
શીંગડાં	દોહા	ઊંઘતાં	સળેલું	ચિનાક
બાથું	વાસણ	ફૂટો	આણ્યા	ફુલડાં
તૂટી	થોડાં	ધણી	પડીકાં	બિછાવું
નિરાંતે	જણસો	પંખી	શીખવ્યું	હિંચાળું
જડયું	શિખંડ	ડીલે	ખાણાં	ઊંધીને
વગડાઉ	દુધપાક	પુછડીઓ	હલાવ્યું	ધાતીરા

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ પુસ્તક ૧ લાના અર્થ ૦-૩-૦

” ” ” ૨ જાના ” ૦-૪-૦

ત્રિવેદી પ્રાવેશિકા ” ૦-૩-૦

ત્રિવેદી વાચનમાળા ” ૧ લાના ” ૦-૪-૦

” ” ” ૨ જાના ” ૦-૫-૦

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો. કૃત.
ત્રિવેદિ વાચનમાળા

પ્રવેશિકાના અર્થ	૦-૩-૦
પુ. ૧ લાના	૦-૪-૦
પુ. ૨ જાના	૦-૫-૦
પુ. ૩ જાના	૦-૬-૦
પુ. ૪ થાના	૦-૭-૦
પુ. ૫ માના	૦-૮-૦
પુ. ૬ કાના	૦-૯-૦
પુ. ૭ માના	૦-૧૦-૦
વિદ્યાપીઠ પુ. ૧ લાના	૦-૩-૦
પુ. ૨ જાના	૦-૪-૦
સુરત શહેરનો નકશો	૦-૪-૦

(સ્વ૦) છગનલાલ મુખગણિત શિક્ષક

બાળવર્ગનો	૦-૧-૬
ધો. ૧ લાનો	૦-૧-૯
ધો. ૨ જાનો	૦-૨-૦
ધો. ૩ જાનો	૦-૨-૬
ધો. ૪ થાનો	૦-૪-૦
ધો. ૫ માનો	૦-૪-૦

ડિક્ટેશન શિક્ષક

બાળગોથીનો	૦-૨-૦
ધો. ૧ લાનો	૦-૨-૬
ધો. ૨ જાનો	૦-૩-૦
ધો. ૩ જાનો	૦-૩-૦
ધો. ૪ થાનો	૦-૪-૦
ધો. ૫ માનો	૦-૪-૦
કન્યા પુ. ૧ લાનો	૦-૩-૦
ત્રીવેદી પુ. ૧ લાનો	૦-૩-૦

વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક

બાળવર્ગની નોટ	૦-૨-૦
પહેલીના અર્થ	૦-૨-૬
બીજીના	૦-૪-૦
ત્રીજીના	૦-૫-૦
ચોથીના	૦-૭-૬
પાંચમીના	૦-૮-૦
છઠ્ઠીના	૦-૯-૦
સાતમીના	૦-૧૦-૦
કન્યા ૧લીના	૦-૪-૦
કન્યા ૨જીના	૦-૫-૦
કન્યા ૩જીના	૦-૭-૦

મોતીરામ શાહ કૃત.

ભૂગોળ શિક્ષક

સુરત શહેરનો	૦-૩-૦
ચોર્યાસી તાલુકાનો	૦-૨-૦
સુરત જિલ્લાનો	૦-૩-૦

પ્રમોત્તરમાળા

ગુજરાત પ્રાંતની સા. ભૂ.	૦-૩-૦
મુંબઈ ઈલાકાની ભૂ.	૦-૪-૦
હિંદુસ્તાનની ભૂ.	૦-૪-૦
ગુજરાતની વા.કૃતિ રસિક	૦-૬-૦
સૃષ્ટિજ્ઞાન ધો. ૨ જાની	૦-૩-૦

ચોર્યાસી તા. નકશો ૦-૩-૦

સુરત જિલ્લાનો નકશો	૦-૫-૦
અંગ્રજીકૃતનાં મનોચત્ર	૦-૫-૦
સુદરજીકૃત પહેલીના અર્થ	૦-૨-૦
બાળગરબાવળી નોટ	૦-૨-૦

સોલ એન્ડ-ઈમ્પ્રોવાઇઝ મગનલાલ મોતીરામ શાહ સાહિત્ય-સુરત.

